

Drottningens sidentäcke

Historisk exotism och vardagsrealism i guidade visningar

Av
Birgitta Meurling

Framför mig ligger en uppsats som heter "Från adelsprakt till linnevakt. En studie i guidelore från Löfstad slott". Det är en B-uppsats i etnologi, framlagd vid Umeå universitet 1990. Författaren heter Gunnel Almqvist och handledarens namn är Inger Lövkrona. Uppsatsen handlar om hur nya guider på Löfstad slott i Östergötland socialiseras in i guiderollen och hur de lär sig den folklöre som förknippas med slottet och som besökarna förväntar sig att få höra om. Eftersom jag själv var en av dessa nya guider som arbetade på slottet under 1980-talet, känner jag igen mycket i Almqvists framställning och eftersom folkloren på Löfstad slott alltjämt fascinerar mig, kommer denna artikel att handla om hur en guide, som jag kallar Karin, använder sig av löfstadberättelserna,¹ föremålen och slottsmiljön i sin guideverksamhet. Jag intresserar mig således för den guidade visningen till form, innehåll och i någon mån som performans. Det exempel som jag i huvudsak utgår ifrån är en visning som jag och mina barn deltog i sommaren 2006. Avslutningsvis diskuterar jag också helt kort hur Löfstad slott tar plats i dagens upplevelseturism.²

¹ Löfstadfolklören och berättelserna om det övernaturliga behandlas mer utförligt i Meurling 2007 och 2008. I den här artikeln står inte detta tema i centrum för resonemanget.

² Löfstad slott är inte enbart ett slott, vilket som helst, som öppnats för allmänheten. Det är också ett personhistoriskt museum (Ek-Nilsson 2005, Meurling 2006). Emilie Piper beslöt att slottet skulle visas för allmänheten i det skick det befann sig vid hennes död (Meurling 2007).

Vandring genom slottsgemaken

Det är en vacker sommardag i juli. Från den soliga borggården går vi in i skuggan och svalkan i slottets huvudentré. Guiden Karin ger oss där en sammanfattning av slottets historia.³ Därefter går vi uppför stentrappan, uppför vilken slottets byggherre, Axel Lillie d.ä. (1603–1662), lär ha ridit en gång, genom hallen och in i den gula tamburen, där vi gör en anhalt. Efter en kort presentation av rummet pekar Karin på lampor och tapeter och säger att just denna stil är på modet igen. Slottets tapeter och lampor har naturligtvis åtskilliga år på nacken, men nu kan liknande produkter köpas i handeln, exempelvis på Indiska. Vi besökare ler och nickar igenkännande. Vi passerar därefter husjungfrun Heddas rum (under en period använt som guidernas kontor) och går in i den sista ägarinnans, Emilie Pipers (1857–1926), sovrums. Där finns åtskilligt att beskåda, bland annat ett vitt sidentäcke som påstås ha tillhört den

³ För en historik över Löfstad slott, se t.ex. Nordenfalk 1968 och *Löfstad slott* 1992.

franska drottningen Marie Antoinette (1755–1793). Anledningen till att det har hamnat på detta svenska landsortsslott heter Axel von Fersen d.y. (1755–1810). Denne brukade regelbundet besöka slottet, eftersom det ägdes av hans syster, Sophie Piper (1757–1816). Axel von Fersen var Marie Antoinettes nära vän och påstådda älskare. Genom von Fersen hamnade drottningens sidentäcke på Löfstad slott och utgör numera en av dess turistattraktioner.

I sovrummet finns, som sagt, en hel del att titta på. Karin tar på sig vita bomullsvantar drar och ut en byrålåda och tar upp ett smyckeetui, som hon visar oss. Här finns en rad smycken, som ser tilltalande ut. ”Ja, de är riktigt moderna nu”, säger Karin. Vidare förevisar hon ett reseschatull med stora och tunga flaskor och burkar. Inte någon liten nätt resenecessär precis, konstaterar hon. Min blick vandrar vidare till hennes vita bomullsvantar och jag tänker att vantpåtagandet förmodligen kan tolkas som ett led i en ökad professionalisering bland de anställda. På 1980-talet, vilket i detta sammanhang utgör min referensram, använde vi guider inte vantar när vi förevisade föremålen för besökare.

Eftersom Karin och jag är gamla kolleger tilldelas jag en särskild roll i sammanhanget. Dels vänder sig hon till mig för kommentarer och inpass, dels låter hon mig gå sist och stänga dörrarna mellan rummen på sedvanligt guidemanér. Ibland utspinner sig kortare replikskiften mellan henne och mig. Apropos de spröda gardinerna i hörnrummet, erinrar jag mig att de är gjorda av nättelduk.⁴ Det är för mig en lite märklig erfarenhet att delta i en visning i den här rollen och att därigenom aktualisera kunskaper och minnen från min tid som guide för drygt tjugo år sedan. Jag intar med andra ord ett slags mellanposition mellan ”vanlig” besökare och guide på slottet.

Från hörnrummet vandrar vi genom det lilla genomgångsrummet – eller smatten, som man säger i Östergötland – som tack vare takets utformning kallas ”tältet”, in i kabinettet. Här visar Karin bland annat de två porträtten av Axel von Fersen d.y., dels von Bredas (c:a 1800),⁵ dels Peter (Pierre) Dreuillons (1799). På det förra ser riksmarskalken⁶ ut som ”en glad gris”, vilket Karin dock inte säger i detta

⁴ Nättelduk: tyg av näselfibrer.

⁵ En kopia av tavlan hänger i kanslersrummet i universitetsbyggnaden i Uppsala. Axel von Fersen utnämndes nämligen 1799 till kansler för Uppsala universitet.

⁶ År 1801 utnämndes Axel von Fersen till riksmarskalk.

ögonblick, men som vi guider skämtsamt brukade säga oss emellan när jag arbetade på slottet. På det senare har von Fersen de grå tinningarnas charm och ser aningen härjad ut, vilket är begripligt med tanke på allt han gått igenom vid den tidpunkten, bland annat avrättningen av Marie Antoinette och hennes familj.

Här kan man notera att det fanns och finns vissa skämt och anspelningar som guiderna berättar och gör *backstage*, för att använda Goffmans (1998) terminologi, då de inte anses vara riktigt rumsrena i publika sammanhang. Att von Breda framställt Axel von Fersen som "en glad gris" är kanske möjligt att säga *frontstage*, men på gränsen för vad som anses passande. Att däremot kalla den väna tösen Marie Thérèse Charlotte (det franska kungaparets dotter) på Wertmüllers porträtt från 1786 för "lilla Blandfersen", därmed antydande att Axel von Fersen skulle vara hennes far, betraktas av de flesta guider som aningen opassande. Ändå har det hänt att guider kallat henne så inför besökare.

Från pottstol till krämkoppar

Nu står salongen med gobeläng, porträtt och potpurrikrukor på tur. Karin förevisar rader av släktporträtt och en elegant kåsös, en "konversationssoffa" med S-formigt svängd rygg som delar soffan i två sittplatser riktade åt var sitt håll. Den förgyllda pottstolen med ljusgrön klädsel får flera besökare att dra på munnen, medan gardinsnoddarna får oss att rysa lite i sommarvärmen. De påstås nämligen vara gjorda av de hästtömmar som Axel von Fersen använde vid flykten till Varennes i juni 1791. Som bekant misslyckades hans försök att rädda den franska kungafamiljen undan revolutionen. Även om man kan undra om detta verkligen är tömmarna ifråga, så utgör de ett tacksamt blickfång och en pikant krydda i berättelsen om slottets historia.⁷

Vi passerar biblioteket, med bland annat Diderots och d'Alemberts stora encyklopedi – ofta *Diderots encyklopedi* kallad – utgiven i 35 band mellan åren 1751 och 1780, och grevens arbetsrum med ett praktfullt intarsiaskåp. Därefter träder vi in

⁷ von Fersens och Marie Antoinettes dramatiska liv har lockat både historiker av facket och andra att vässa pennan (se t.ex. Fraser 2001; Lindqvist 1991, 2006). I romanform har deras kärleksrelation beskrivits (se t.ex. Loomis 1973) och hösten 2006 visades i Sverige Sofia Coppolas film om Marie Antoinette, baserad på Antonia Frasers biografi. Berättelserna om dessa historiska aktörer lockar uppenbarligen fortfarande forskare, författare och konstnärer till ständigt nya tolkningsförsök.

i serveringsrummet. Här finns mängder av porslin i höga glasskåp, bland annat den så kallade ängsöservisen, som består av inte mindre än 394 delar. Krämkopparna⁸ blir nu föremål för en särskild utvikning, då Karin berättar att man i slottsbutiken i södra flygeln just denna säsong börjat sälja snarlika krämkoppar. Dessa kan köpas för en relativt billig penning och används i första hand till desserter, men även som kaffekoppar, berättar Karin. Själv brukar hon använda en sådan kopp när hon pratar länge i telefon. Det fina i kråksången är att om man pratar länge kallar inte kaffet, eftersom man kan lägga locket på koppen och därigenom hålla drycken varm.

Steg som försvinner, dörrar som slås upp

Vi går nu upp på tredje våningen, som är en gästrumsvåning. Under en period tillät inte brandmyndigheterna att grupper togs upp för visning, men nu är det åter tillåtet. Sannolikt är det denna våning som gett Löfstad rykte om sig att vara ett spökslott. Här händer enligt uppgift oväntade saker, nu som då. Särskilt beryktat är det så kallade spökrum, gästrum nr 13, där det finns en fläck som påstås vara en blodfläck och som inte går att tvätta bort. Här ses också dörrar öppnas, steg hörs passera och försvinna utan att någon mänsklig varelse blir synlig. Om detta vittnar exempelvis flera guider.

I gästrum nummer 13 firar Karins berättarkonst triumfer, när hon redogör för en så kallad spökvisning en höstkväll i oktober föregående år. Vinden ven, stämningen var obehaglig på slottet och plötsligt flög en garderobsdörr utan förvarning upp i gästrum nummer 13 mitt under pågående visning. Det var den garderobsdörr som Axel Lillie påstods ha försvunnit in genom en dag på 1920-talet, iakttagen av en av de anställda på slottet. Med tanke på att fältmarskalken gick ur tiden år 1662, får man säga att det var anmärkningsvärt. Om det var Axel Lillie som ville göra sig påmind även i oktober 2005, är naturligtvis omöjligt att veta, säger Karin. Spökvisningens besökare bad emellertid att få avsluta visningen. Visserligen hade de betalat för att få uppleva nervkittlande saker, men detta överträffade tydligen förväntningarna.

⁸ Krämkopparna användes för att servera chokladmousse och liknande efterrätter i. De liknar små kaffekoppar med lock på.

I rum nummer 13 – där man målat tapetmönster direkt på väggarna, eftersom vanliga tapeter inte får ordentligt fäste – tycker sig somliga besökare se en man i ålderdomlig klädsel sitta i soffan. De ”känner” att rummet förknippas med glädje och fest, men också med dramatik såsom spår av en duell, därav blodfläcken på golvet. De personer som dristat sig att övernatta här har ofta varit bleka om nosen vid frukosten dagen därpå, varom bland annat landshövdingen Alice Trolle vittnar i sina memoarer *De voro ett lysande följe* (1944). Hon upplevde själv obehagliga saker när hon övernattade på denna våning och spädde sannolikt på Löfstads rykte som spökslott.

Det är för övrigt inte bara Axel Lillie som vandrar omkring på slottet med sitt träben (han miste sitt vänstra underben vid stormningen av Mainz 1631). Man kan även möta den sörjande Sophie Piper i slottsparken. Hon sörjer brodern, Axel von Fersen, som lynchades av en rasande pöbelhop på Riddarhustorget i Stockholm den 20 juni 1810. Man kan se henne i skepnad av en grå dam, ofta i närheten av det monument, med porträttmedaljong av Sergel, som hon lät resa till minne av sin bror. Hon varslar om död för någon som har anknytning till slottet. Så sent som 1972 visade hon sig och förebådade vaktmästaren Sven Karlssons död. Även Sven Karlsson visar sig ibland. Han har synts på borggården flera gånger och för några år sedan dök han upp i världshusflygeln och igenkändes av en av de anställda. En av hans kolleger, som gick en våldsamt död till mötes många år senare, sägs också ha synts på borggården.⁹ Intressant i sammanhanget är att löfstadfolkloren tycks ge näring åt nya övernaturliga upplevelser (se vidare Meurling 2007).

Herrskap, tjänstefolk och en trickster?

Efter att ha fått oss till livs denna rejäla dos om övernaturliga händelser, går vi två trappor ned till köksavdelningen. Därmed skiftar vi fokus. Tidigare har vi rört oss i herrskaps- och gästrumsvåningen, där familjerna Lillie, von Fersen och Piper präglat historieskrivningen. Nu går vi ned i det stora köket, där tjänstefolket verkade. Det forna stånds- och senare klassamhället har här satt sina tydliga avtryck i planlösning och möblering. Däruppe rörde sig herrskapet bland förgyllda möbler, dyrbara böcker och gobelänger, i köksregionerna styrde kokerskan och husmamsellen över sina underlydande i en rustik miljö med pinnstolar, trasmattor och stengolv.

Karin berättar inledningsvis att det stora slottsköket faktiskt är riksbekant genom den filminspelning av Strindbergs pjäs Fröken Julie, som gick av stapeln här 1969 med Bibi Andersson och Thommy Berggren i huvudrollerna. Filmen gick i repris i TV våren 2006 och är således aktuell på nytt denna sommar. Året innan gjorde Thommy Berggren för övrigt ett besök på slottet och återfann i världshusflygeln en gammal bekant från 1969: en av kvinnorna som arbetade i restaurangköket, när

⁹ Mer om övernaturliga händelser på Löfstad slott kan läsas i Ullgren 2005 samt Meurling 2007 och 2008.

Fröken Julie spelades in, arbetar fortfarande där. Det blev, enligt uppgift, ett glatt återseende.

I köksavdelningen finns också ett badrum, som var en modernitet på sin tid, en anordning att hänga upp nystöpta ljus i och den intressanta sängbottenresår-maskinen, som tycks ändra läge av sig självt ibland och därmed gör det svårt att få upp dörren till badrumsavdelningen. Kanske finns det bland alla sorgsna och övervakande gengångare också en tricksterfigur, som vill skoja med guider och andra slottsanställda emellanåt.

Dramatik och vardagsliv

Löfstad slott har en historia rik på dramatiska händelser samtidigt som här också levdes ett stilla vardagsliv såväl för herrskapets som de anställdas del. Om vi ser till Karins guide visning(ar) utgör Axel Lillie, Sophie Piper och Axel von Fersen, tillsammans med Emilie Piper (sista ägarinnan) ett slags huvudaktörer. Men också andra människoöden passerar revy. Här finns Duc de Pienne, hertigen som flydde under franska revolutionen och som ägnade sig åt silhuettklippning på Löfstad,

drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, Karl den XIII:s hustru och Sophie Pipers goda vän, som flitigt skrev brev till henne och vars dagbok gavs ut i början av 1900-talet (utg. Carlson Bonde 1902–1942) och författaren Alma Söderhjelm, Emilie Pipers vän, som gav ut Axel von Fersens dagbok (von Fersen 1925-1936). Men vi möts också av människor som arbetade på slottet och som bodde och verkade på ägorna, till exempel pigan Cajsas, som ofrivilligt satte slottet i brand en januarinatt 1750 och som gick och dränkte sig i sin olycka. Hon sägs ibland skrika nere från Löfstadsjön. Andra aktörer är betjänten Wilhelm Eriksson med familj och kusken Felix Karlsson. För att inte tala om människorna i "Lusasken" (ett litet hus på ägorna) vilka, som namnet antyder, levde under betydligt mer blygsamma villkor än herrskapet på slottet.

Vardagslivet på slottet upphörde i och med att det öppnades som museum 1940 eller rättare sagt, vardagslivet tog sig andra former när ingen längre bodde där. Men dramatiken bestod och då inte endast i form av rapporter om övernaturliga händelser. I början av 1970-talet skedde det som ingen trodde var möjligt: silvret på Löfstad stals. Fallet förblev ouppklarat i drygt tio år och museipersonalen på läns museet i Linköping, som har ansvar för slottets samlingar, hade mer eller mindre gett upp hoppet om att det skulle återfinnas. Men på försommaren 1983 återbördades silvret, efter ett tips till polisen, äntligen till Löfstad. Jag minns det väl, eftersom det skedde samma säsong som jag började arbeta där. Något som liknade festyra utbröt!

Den engagerade guidens performans

I det föregående har framför allt innehållet i Karins guidade visning stått i centrum. Men vad kan man säga om hennes framförande och performans? Karin har under årens lopp fördjupat sina kunskaper om slottet, dess ägare, olika historiska epoker och stilar bland annat genom arkivstudier. Hon ger därför ett kompetent och seriöst intryck. Därtill är hon en mycket engagerad guide, som berättar inlevelsefullt med livliga gester och uttrycksfull mimik. Genom att variera sitt röstläge dramatiserar hon vid behov det hon berättar. Ofta inbjuder hon också besökarna till dialog genom att ställa frågor. Hennes livfulla framställningssätt fascinerar oss alla, inte minst barn och ungdomar. Det är lätt att ryckas med.

Karin växlar skickligt mellan att förmedla spännande och intressanta upplysningar om slottets förflutna – där romantik, (otillåten) kärlek, tragedier, ond bråd död och övernaturliga upplevelser utgör viktiga ingredienser – och att dra paralleller till besökarnas vardagsliv. Det sker en elegant pendling mellan ett till synes exotiskt historiskt förflutet och ett igenkännbart samtida vardagsliv. Det vardagliga, som kaffedrickande, telefonpratande, Indiska Kompaniets varuutbud och repriserade filminspelningar i TV, varvas med berättelser om det extraordinära såsom berättelser om högreståndstillvaro i huvudbyggnaden och fattigliv på slottets ägor under flydda sekler, krig och revolutioner¹⁰ samt berättelser om övernaturliga upplevelser.

Hur kan man då karakterisera de berättelser som förmedlas av Karin? Dels har vi den ”stora” berättelsen om Löfstad slott och dess ägare, den historiska ramberättelsen, dels en serie korta, underhållande berättelser. Somliga av dessa utgör exempel på den löftadfolklore, som Gunnel Almqvist (1990) diskuterar in sin uppsats. Andra episoder är av mer personlig karaktär och handlar om Karins egna erfarenheter som guide. Till dessa hör berättelserna om det övernaturliga som vissa guider och besökare upplever på slottet, det vill säga personliga erfarenhetsberättelser (Stahl 1989) eller, med en äldre terminologi, primär- och sekundärmemorat (von Sydow 1935, 1978). Dessa erfarenhetsberättelser har ofta ett nära samband med den traditionella löfstadfolkloren (se vidare Meurling 2007, 2008). Men Karin förmedlar också, som vi sett, information av mer praktisk art (t.ex. tipset om krämkopparna som kan användas som kaffekoppar).

Sammanfattningsvis kan sägas att beståndsdelarna i Karins repertoar kan grupperas enligt följande: den historiska ramberättelsen, löfstadfolkloren, de personliga erfarenhetsberättelserna och den personliga, mer vardagligt betonade informationen.

Upplevelseindustrin som möjlighet, slottet som kuliss

Dagens turistindustri tjänar pengar på att sälja upplevelser av de mest skiftande slag. Man bygger temaparker, iscensätter medeltidsliv, ägnar sig åt tornerspel m.m. (se t.ex. O'Dell 1999, Gustafsson 2002, Strömberg 2007). På Löfstad slott har man,

¹⁰ Hit hör bland annat trettioåriga kriget (i vilket Axel Lillie d.ä. deltog), amerikanska frihetskriget (där Axel von Fersen d.y. deltog) och franska revolutionen.

liksom på andra håll, inte varit sen att utnyttja upplevelseindustrins möjligheter. Man använder sig inte enbart av "den övernaturliga nischen", som förvisso drar publik genom spökvandringar för både barn och vuxna, utan också av andra temaområden. Så kan man exempelvis avnjuta vårligt kabbak i slottsköket, delta i midsommarfirande, arrangemanget "Jul på Löfstad", skördefester samt ljusfest i parken i slutet av sommarsäsongen, en fest som anknyter till Marie Antoinettes ljusfester i Trianon.

På 1980-talet kunde man också gifta sig i den forna kyrksalen i slottets södra flygel. Idag har emellertid slottsbutiken flyttat in i denna lokal (märkligt, kan man kanske tycka), varför vigslar inte längre går av stapeln där. Men det är inte ovanligt att brudpar åker ut till Löfstad för att låta sig fotograferas i slottsmiljö. I början av augusti 2008, när jag hade ett ärende till slottsbutiken, möttes jag först av en svart veteranbil, därefter av en vitklädd brud som glatt och aningen förvånat tillät mig att fotografera henne. Det var uppenbarligen så att fotografering av ett brudpar hade ägt rum och att man nu var på väg till vigseln. Detta är i sig ett intressant fenomen, som skulle vara värt ett närmare studium. Människor, som i de flesta fall (sannolikt) inte har någon närmare anknytning till slottet, anser att det utgör en tilltalande inramning för bröllopsfotografering. Det en gång levande slottet har på så vis inte bara blivit ett musealiserat hem utan även en vacker bakgrundskuliss i det samhälle som många kallar senmodernt.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Informant

Karin 2006-07-06, 2006-08-07

Fältanteckningar

Löfstad slott 2006-07-06, 2006-08-05, 2008-08-09

Opublicerat material

Almqvist, Gunnel 1990. *Från adelsprakt till linnevakt. En studie i guidelore från Löfstad slott*. Umeå: Umeå universitet. (B-uppsats i etnologi.)

Litteratur

- Ek-Nilsson, Katarina 2005. Titanen och sagodrottningen. Kulturella representationer av August Strindberg och Selma Lagerlöf. I: Inga-Lill Aronsson & Birgitta Meurling (red.) *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Skrifter utgivna av Inst. för ABM vid Uppsala universitet. Volym 1. Uppsala: Uppsala universitet.
- von Fersen, Axel 1925-1936. *Axel von Fersens dagbok*, 4 vol. Utgiven av Alma Söderhjelm. Stockholm: Bonniers.
- Fraser, Antonia 2001. *Marie Antoinette*. Stockholm: Forum.
- Goffman, Erving 1998 (1959). *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Prisma.
- Gustafsson, Lotten 2002. *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Nya Doxa. (Diss.)
- Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok 1902–1942*. Översatt och utgiven av Carl Carlson Bonde. Stockholm: Norstedts.
- Lindqvist, Herman 1991. *Axel von Fersen. Kvinnotjusare och herreman*. Stockholm: Fischer & C:o.
- Lindqvist, Herman 2006. *Mordet på Axel von Fersen*. Lund: Historiska Media.
- Loomis, Stanley 1973. *Den farliga vänskapen. Marie Antoinette, Axel von Fersen och flykten till Varennes*. Stockholm: Bonniers.
- Löfstad slott* 1992. Meddelanden från Östergötlands länsmuseum. Östergötland 1991/92. Linköping: Östergötlands länsmuseum.
- Meurling, Birgitta 2006. Hemmavid i tid och rum. Musealisering av två konstnärshem. *Kulturella Perspektiv* nr 1, s. 25–42.
- Meurling, Birgitta 2007. En osynlig närvaro. Berättelser om det övernaturliga i slottsmiljö. I: Lena Marander-Eklund, Sofie Strandén & Nils G. Holm (red.) *Folkliga föreställningar och folklig religiositet. Festskrift till professor Ulrika Wolf-Knuts*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Meurling, Birgitta 2008. Steg som försvinner. Memorat och personliga erfarenhetsberättelser i slottsmiljö. I: *Meddelanden*, nr 50. Uppsala: Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet.

- Nordenfalk, Erland 1967. *Museet Löfstads slott. Ett stort svenskt herrgårdshem under tre århundraden*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- O'Dell, Tom (red.) 1999. *Nonstop! Turist i upplevelseindustrialismen*. Lund: Historiska Media.
- Stahl, Sandra Dolby 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington: Indiana University Press.
- Strömberg, Per 2007. *Upplevelseindustrins turistmiljöer: visuella berättarstrategier i svenska turistanläggningar 1985 – 2005*. Uppsala: Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
- von Sydow, Carl Wilhelm 1935. Övernaturliga väsen. *Nordisk kultur 19. Folksägner och folksagor*. Utg. av C.W. von Sydow. Stockholm: Bonniers.
- von Sydow, Carl Wilhelm 1978. Prosafolkdiktningens kategorier. I: Anna Birgitta Rooth (red.) *Folkdikt och folktro*. Lund: Liber.
- Trolle, Alice 1944. *De voro ett lysande följe. Alice Trolle berättar sitt livs minnen*. Del I–II. Stockholm: Medéns Förlags AB.
- Ullgren, Peter 2005. *Herrgårdsspöken*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bildförteckning

- Bild 1: Löfstad slott, huvudentrén. Augusti 2008. Foto: Birgitta Meurling.
- Bild 2: Fersen-monumentet med Sergel-medaljong och blomsterbukett. Augusti 2008. Foto: Birgitta Meurling.
- Bild 3: Slottsköket, där Fröken Julie spelades in 1969. Augusti 2008. Foto: Birgitta Meurling.
- Bild 4: Den blivande bruden tar ett djupt andetag med Löfstad slott som kuliss. Augusti 2008. Foto: Birgitta Meurling.

Birgitta Meurling är docent i etnologi och lektor vid Uppsala universitet.